

Роль внутрішнього мовлення в розвитку психологічної культури спілкування у майбутніх психологів

У статті розглянуто, теоретично та експериментально обґрунтовано роль внутрішнього мовлення в розвитку психологічної культури спілкування у майбутніх психологів. Відмічено позитивну динаміку розвитку психологічної культури спілкування за показниками когнітивного, комунікативного та особистісного компонентів, які включали гнучкість мислення, аргументованість думки в діалозі, глибоке внутрішньомовленнєве продумування ходу діалогу, експресивність в діалозі, емоційну стійкість, самоконтроль та саморозвиток себе як психолога фахівця.

Ключові слова: культурологічно орієнтований навчальний діалог, діалогічна стратегія навчання, професійне становлення, діалогічне спілкування, суб'єкт-суб'єктні відносини в спілкуванні, розвиток внутрішнього мовлення в діалозі.

В статье раскрыто, теоретически и экспериментально обосновано роль внутренней речи в развитии психологической культуры общения у будущих психологов. Отмечено положительную динамику развития психологической культуры общения показателями когнитивного, коммуникативного и личностного компонентов, включающих гибкость мышления, аргументированность мнения в диалоге, глубокое внутреннеречевое продумывания хода диалога, экспрессивность в диалоге, эмоциональную устойчивость, самоконтроль и саморазвитие себя как психолога-специалиста.

Ключевые слова: культурологически ориентированный учебный диалог, диалогическая стратегия обучения, профессиональное становление, диалогическое общение, субъект-субъектные отношения в общении, развитие внутренней речи в диалоге.

Постановка проблеми. Професійне становлення майбутнього психолога як суб'єкта діалогічного спілкування та формування його психологічної культури значною мірою обумовлено розвитком внутрішнього та зовнішнього мовлення, що сприяє формуванню культурологічно орієнтованого навчального діалогічного спілкування, мотивів культури мислення, мовлення, спілкування, почуттів та поведінки. Проблема мало розроблена особливо у зв'язку з впровадженням в систему навчання у ВНЗ діалогічної стратегії навчання та розвитку суб'єкт-суб'єктних відносин у спілкуванні.

Актуальність проблеми. Однією з найактуальніших проблем професійного становлення психолога є формування його психологічної культури як цілісного новоутворення в процесі фахової підготовки. У свою чергу психологічна культура є складником культури особистості. Оскільки людина усвідомлює себе неповторною й автономною особистістю, органічно вплетеною в систему професійної та суспільної культури, сприяння становленню і розвитку культури особистості має бути провідною метою гуманізації освіти і професійної підготовки фахівця.

Психологічна культура формується як стихійно, так і завдяки цілеспрямованим впливам на особистість. Одним із них є спеціально організоване навчальне діалогічне спілкування викладачів і студентів, що забезпечує розвиток особистості майбутнього студента та підвищення рівня його самосвідомості в процесі професійного становлення.

Методологічним підґрунтям нашого теоретичного дослідження, побудови констатувального та формувального експериментів є діалогічно-культурологічний підхід в освіті, концептуальні варіанти якого активно розробляються в сучасній вітчизняній психології та педагогіці (Г.К. Радчук, Т.Д. Щербан та ін.).

Втім, як зазначає ряд провідних сучасних психологів і педагогів, культурологічно орієнтованим має бути весь освітній процес; не випадково зараз розвивається культурологічна модель освіти, спрямована на особистість, на становлення творчого фахівця, розвиток його внутрішнього та зовнішнього мовлення як основи діалогічного спілкування.

Теоретико-методологічну основу нашого дослідження склали принципи системного підходу до аналізу психічних явищ (Б.Ф. Ломов, О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко, Г.О. Балл), особистісну орієнтацію навчального процесу в підготовці висококваліфікованих фахівців психологів (С.Д. Максименко, Г.С. Костюк, Г.О. Балл, В.А. Семиченко); діалогічний підхід до процесу особистісного та професійного становлення (М.М. Бахтін, М. Бубер, Г.О. Ковальов, Т.О. Флоренська).

Метою даної статті є визначення ролі внутрішнього мовлення в розвитку у майбутніх психологів психологічної культури спілкування, показати ефективність різноманітних форм культурологічно орієнтованих навчальних діалогів як умови фасилітації професійного становлення майбутніх психологів.

Аналіз психологічних досліджень по проблемі. Засвоєння студентами майбутніми психологами системи культурологічно

орієнтованих навчальних діалогів, психологічна та інформаційна готовність майбутніх психологів до діалогічної форми спілкування, розвиток нових форм спілкування, поведінки, культури дискомфорту в спілкуванні, подолання негативних звичок в спілкуванні, розвиток суб'єкт-суб'єктних відносин пов'язано з вивченням психологічної літератури по проблемі діалогу та професійної особистісної підготовки майбутнього фахівця.

Як відмічали у своїх працях вчені [2, 4, 8, 15], зовнішнє спілкування складається з діалогів, які продумані у внутрішньому плані, усвідомлені собі самому та вимовлені у зовнішньому плані. Але бувають і внутрішні діалоги з уявним співбесідником, точніше з його образом у моїй свідомості за М.М. Бахтіним – «інший для мене», з самим собою, точніше з образом себе в своїй свідомості («Я для себе»). М.М. Бахтін розглядає монолог як підвид діалогу, оскільки кожний монолог є реплікою великого діалогу. Він по-особливому розглядає співвідношення внутрішнього та зовнішнього діалогу, бо діалектика відношення зовнішнього та внутрішнього важлива тема в дослідженні М.М. Бахтіна, коли він описує діалоги з нереальною особистістю, а з суб'єктивним образом цієї особистості, її сутністю свідомості. Важлива потреба людини вести діалоги внутрішні і зовнішні лежить в основі мислительно-мовленнєвого розвитку особистості в процесі професійного становлення. І в цьому процесі первинним є вміння вибудовувати діалог у внутрішньому плані, оскільки він передуює зовнішньому діалогу [4].

Вміння побудувати діалогічне спілкування пов'язано з певним розвитком у майбутнього психолога внутрішнього мислення, мовлення як першооснови в подальшому зовнішньомовленнєвому діалозі, тобто спочатку внутрішньомовленнєвому промовлянні. Як показують дослідження Б.Г. Ананьєва, Б.Ф. Баєва, Л.С. Виготського, О.О. Леонтєва, О.Р. Лурії та інших [1, 2, 7, 10], що в мовленні є скритий період (етап) осмисленого процесу говоріння (внутрішнє промовляння), що приводить до наступного зовнішнього говоріння. О.Р. Лурія, вважає, що етап замислу майбутньої фрази діалогу виконує роль внутрішньої динамічної схеми майбутнього мовленнєвого висловлювання.

За спостереженням А.М.Соколова мовленнєвомоторні імпульси процесів внутрішнього мовлення завжди хоч на долі секунди випереджують вимовляння слів в зовнішньому мовленні. Чітке визначення етапу, що передуює зовнішньому мовленню знаходимо в роботах О.О. Леонтєва, який кваліфікує цей етап як етап «внутрішнього програмування». Ці процеси, що передують

зовнішньому мовленню і наступні за ним сприймання, як правило, безпосередньо не спостерігаються зовні. В цьому сенсі вони являються «внутрішніми» і мовленнєвими, тобто підходять під категорію внутрішнього мовлення. Це, як відмічали вказані вище психологи, можна назвати внутрішнім ланцюжком мовленнєвого механізму. Завдяки цьому відкриваються основні загадки людського мовлення: здатність виражати і сприймати смисл мовленнєвого висловлювання, підпорядкованість мовним і мовленнєвим правилам, її репродуктивно-продуктивний чи творчий характер [10,11,15].

У теорії Л.С. Виготського внутрішнє мовлення зближено з егоцентричним мовленням. Обидва види мовленнєвого висловлювання мають спільне генетичне коріння, яке виявляється в тому, що внутрішнє мовлення приходить на зміну егоцентричному мовленню, виникнення внутрішнього мовлення, мовлення про себе. Важлива особливість внутрішнього мовлення за Л.С. Виготським це її синтаксис, фрагментарність, скороченість, згорнутість висловлення в порівнянні з зовнішнім мовленням. Згорнутість внутрішнього мовлення пов'язана з іменниками, дієсловами, які можуть бути опущені в процесі внутрішнього мовлення. У внутрішньому мовленні тема внутрішнього діалогу завжди відома тому, хто говорить. Згорнутість чи скороченість внутрішнього мовлення стосується і її фонетичної сторони. Скороченість внутрішнього мовлення проявляється в її предикативності і редуцированості промовляння, синтаксис і фонетика зводяться до мінімуму, а на перший план виступає значення слова і смислове значення фрази, яка формулюється. Таким чином, у внутрішньомовленнєвому висловлюванні смисл домінує над значенням. Це призводить до об'єднання слів і їх злиття, так утворюються, так звана, аглютинована єдність. Головне навантаження несуть поняття чи корені слів, в результаті чого ці аглютинації стають зрозумілими. Зовнішньомовленнєве висловлювання – це процес перетворення думки в слово, його матеріалізація та об'єктивація [7, 8, 13].

Отже, мовленнєво-мислительний процес, як вказували вищезгадані автори, проходить три етапи: семантичний етап (початковий), внутрішньомовленнєвий і етап зовнішнього мовлення. Під час промовляння виникає перехід від внутрішнього етапу до зовнішнього, при сприйманні і розумінні мовлення іншої людини – обернений рух, від зовнішнього мовлення до внутрішнього. До проблеми внутрішнього мовлення звертався Б.Г. Ананьєв, який зазначав, що поняття «внутрішнє мовлення» і «внутріш-

не промовляння, говоріння» – не тотожні поняття. Внутрішнє мовлення кваліфікував, як не диференційований і не повністю усвідомлений мовленнєвий стан, із якого виростає внутрішнє говоріння. Ось чому, як зазначав Б.Г. Ананьєв внутрішнє говоріння чи промовляння є завершальною фазою цілісного процесу внутрішнього мовлення. Етап внутрішнього мовлення, за Б.Г. Ананьєвим будується на основі різних сенсомоторних механізмів. Також М.І. Жинкін відмічав, що внутрішнє мовлення може в залежності від умов запам'ятовування інформації, предметів і їх зв'язків використовувати різні сенсорні знаки: зорові, слухові, рухові, нюхові. Внутрішнє мовлення на відміну від зовнішнього, не має граматичних правил, лексико-граматичних засобів, алфавіту лексики – це суб'єктивна мова, мова-посередник за допомогою якої переводиться у зовнішнє мовлення. В діалогому спілкуванні використовується і зовнішнє, і внутрішнє мовлення [8, 15].

Діалогічне спілкування, на думку М.І. Жинкіна, передбачає зв'язок партнерів – те, що ототожнюється однією стороною і диференціюється іншою стороною. Поняття внутрішнього мовлення тісно пов'язано з поняттям універсального кода, який став посередником не тільки між мовою і інтелектом, між усним і письмовим мовленням, але й між національними мовами.¹

Як зазначав М.І. Жинкін, мета мовлення полягає в тому, щоб відображувати предмети навколишньої дійсності і тим самим керувати діями людини, її поведінкою. Саме цей момент має для нашого дослідження першочергове значення, оскільки в цих словах дослідника ми вбачаємо зв'язок мовлення і поведінки людини, культури спілкування, культури діалогу і культури мислення, що є важливим в професійному становленні фахівця [8, 15, 16].

Отже, в усіх випадках зовнішнє мовлення потребує пошуку нових засобів вираження в діалозі, щоб була досягнута допустима єдність мовлення і поведінки. Це положення є вихідним в побудові нашого формувального експерименту, оскільки з нього витікає виникнення механізму регулювання інформації і регулювання дій, поведінки. Внутрішнє мовлення трактується як центральний ланцюжок системно організованого процесу діалогічного спілкування, процесу мовлення. В кожного партнера діалогу в механізмі мовлення виділяються три принципово важливі частини, що можуть бути названі блоками мовленнєвого механізму: а) блок сприймання мовлення; б) її мовленнєвого

висловлювання; в) центральний внутрішньомовленнєвий. Два перших блоки мають зв'язок з зовнішнім світом. Щоб організувати зовнішнє мовлення та діалогічне спілкування за вимогами лексико-граматичних та інтонаційних засобів мовлення, культури спілкування і поведінки, необхідний спеціальний інтегративний процес, якому властиві нейрофізіологічні структури, що формуються в мозку людини при засвоєнні лексико-граматичних засобів вираження мовленнєвого висловлювання в діалозі.

Виклад основного матеріалу статті. На основі анкетування та експертних оцінок було виявлено три типи особистості студентів-майбутніх психологів. Пояснювальний тип особистості характеризувався тим, що студенти самокритично аналізували особистісні якості, якими повинен володіти психолог. На першому курсі виділено 20,2% студентів цього типу особистості, на другому – 30,3%, на третьому – 35,2%, на четвертому – 45,4% і на п'ятому – 65,1% студентів.

Констатувальний тип особистості характеризувався тим, що студенти в анкетах обмежувались перерахуванням деяких особистісних якостей психолога без їх ґрунтовного аналізу. На першому курсі до цього типу особистості було віднесено 60,4%, на другому – 45,3%, на третьому – 35,8%, на четвертому – 20,4%, на п'ятому – 15,2% студентів.

Змішаний тип особистості характерний тим, що студенти намагалися обґрунтувати професійно важливі якості психолога і уособлювали перехідний від констатування до самоаналізу тип особистості. Так, до цього типу особистості на першому курсі було віднесено 19,4%, на другому – 24,4%, на третьому – 29,2%, на четвертому – 34,2%, на п'ятому – 19,7%) студентів.

Пояснювальний тип особистості в професійній підготовці психологів починає домінувати на старших курсах, а констатувальний тип виявлено переважно на молодших курсах, коли ще недостатньо сформована культура професійного становлення майбутнього фахівця.

За результатами експертних оцінок та анкетування були виділені структурні компоненти професійної психологічної культури (табл 1).

Результати експертного аналізу показали, що студенти не готові до творчого діалогу, не володіють достатньою інформацією про продуктивне спілкування, у них недостатньо сформовані особистісні якості, а їх спілкування будувалося на основі взаємодії «суб'єкт-об'єкт» і носило репродуктивний характер.

Таблиця 1

Показники професійної психологічної культури (за результатами анкетування студентів-психологів, %)

Структурні компоненти професійної психологічної культури	Розподіл за курсами				
	1-й курс	2-й курс	3-й курс	4-й курс	5-й курс
I. Когнітивний компонент (культура мислення)	30,2	40,4	50,4	60,2	70,1
II. Комунікативний компонент (культура спілкування, мовлення)	28,3	28,4	48,7	57,4	68,3
III. Особистісний компонент (розвиток самосвідомості професійної культури поведінки)	41,5	41,2	55,6	60,2	65,2

Процедура проведення формувального експерименту на I етапі полягала в тому, що майбутнім психологам пропонувалась ситуація психологічної взаємодії, яку необхідно було уявити і продумати і написати діалог між партнерами спілкування.

Так, введення протилежного персонажа, що включає необхідність розгортання внутрішнього і зовнішнього діалогів, зіткнення обох позицій в діалозі виражає відношення персонажів один до одного, є адекватною моделлю реального зовнішнього діалогу, реалізацію самовідношення особистостей, культури спілкування і поведінки.

Щоб проілюструвати процес створення студентами майбутніми психологами власних внутрішніх діалогів, наведемо приклад.

Тема діалогічного спілкування на занятті «Вікова психологія» (II курс).

- Як називається наука, яка вивчає процес розвитку психічних функцій та особистості протягом життя?
- Чому? Аргументуйте свою думку.
- Хто є засновником культурно-історичної концепції розвитку психічних функцій?
- Чому. Аргументуйте свою думку.
- Який метод найбільш ефективний в дослідженні малюків, чому?
- Хто розглядав розвиток особистості як процес інтеграції в різних соціальних групах, в чому полягає цей процес?
- Як ви розумієте психологічний механізм переходу із зовнішнього у внутрішній план дії, в чому він полягає

Приклад діалогу з предмета «Теоретичні і методологічні проблеми психології» (V курс):

Тема «Редукціоністська методологія в зарубіжній психології» (V курс).

- Як називається зведення вищих рівнів розвитку психіки до більш низьких, спрощених?
- В чому полягає редукціоністська методологія?
- Хто притримувався погляду, що психіка це сукупність електронів і протонів?
- Що необхідно висунути експериментатору перш ніж перейти на теоретичний чи практичний рівень дослідження?
- Як називається метод дослідження шляхом створення моделі психічного процесу?
- В чому полягає метод моделювання?
- Що таке соціальна та біологічна обумовленість психічного розвитку?
- Охарактеризуйте різні погляди цієї обумовленості.
- На якому принципі природничо-наукової методології ґрунтується залежність психічного розвитку від різних факторів.
- В чому він полягає. Його сутність.
- Один з механістичних поглядів, в якому визначається існування об'єктивного світу, що нібито створений трансцендентальним розумом, називається....
- В чому його сутність і твердження?
- Охарактеризуйте і назвіть одну з найважливіших категорій психології, сукупність якостей якої набуті в процесі предметної діяльності, спілкування, навчання, виховання і характеризує міру представленості суспільних відносин в індивіді.
- Охарактеризуйте напрямок зарубіжної психології, що використовує пояснення складних психічних явищ принципом цілісності образу.
- В чому полягає напрямок в зарубіжній психології де знання про психічне виникли на основі передчуття, передбачення.

Існує багато способів, як почати діалог. Так, у своїй роботі І.М. Юсупов [19] пропонує чотири прийоми для початку діалогу: *метод зняття напруженості*, що дозволяє скоротити дистанцію відчуженості. Для цього партнеру спілкування можна запропонувати прямий чи непрямий комплімент, тепле слово, заохочення, зацікавлення; *метод «зачепки»*, що дозволяє увійти в контакт з потенційним співбесідником, використання порівняння, цікавого випадку, особисте зацікавлення проблемою;

метод стимулювання уяви, що сприяє позитивному результату в побудові діалогу, його логіки, фантазії, нетрадиційне вирішення проблеми; *метод прямого підходу*, тобто лобової атаки, з'ясування коротко проблеми з якою звертається інша людина до фахівця – психолога, перехід від загальних питань до часткових, конкретних.

Для психологічної підготовки студента до діалогу і внутрішнього його продумування давались поради і час, протягом якого він повинен був підготуватись.

Під час діалогічного спілкування необхідно старатись поставити себе на місце партнера спілкування, зацікавитись ним, виявити чуйність і увагу до думки та інтересів партнера спілкування, намагатись вникнути в проблему партнера спілкування, дати співбесіднику можливість висловитися і тільки тоді починати розмову в колі його інтересів. Треба намагатись бути благодатним слухачем, не перебивати діалог іншого, свій діалог краще розпочати з звернення за порадою, в стадії встановлення контактів необхідно, щоб мовленнєві висловлювання були зрозумілими, короткими, не заплутаними, змістовними, чіткими та інформативними. Спочатку сформулюйте думку і мовленнєве висловлювання про себе, в плані внутрішнього мовлення, а потім і зовнішнього мовлення. Краще звертатись до співрозмовника по імені і по батькові, на «Ви», що скорочує дистанцію до встановлення позитивних взаємин в процесі спілкування і сприяє відкритості, довірливості в партнерському діалозі, стосунках.

В умовах культурологічно орієнтованого навчального і тренінгового діалогів в професійному становленні студентів майбутніх психологів визначились наступні моменти:

- вироблення комунікативних умінь, когнітивних та особистісних якостей аргументувати свою думку, свої висловлювання, вести діалог;
- пошук логіки діалогу, аргументів: доводів, продумування плану і ходу вирішення психологічної задачі, проблеми, вміння висловити свою соціальну та особистісну позицію;
- здійснення психологічної внутрішньої підготовки до діалогу, розвиток внутрішнього мовлення, мислення, пошук доказів, аргументації;
- особливості навчальних та тренінгових діалогів полягають в тому, що розвиваються комунікативні здібності, розуміння партнера спілкування, його точки зору, повага до партнера діалогічного спілкування, також особистісні якості, вміння до самоконтролю в процесі діалогу, спілкування,

саморегуляції, самокерування та самопізнання, самовдосконалення через пізнання точки зору іншої людини.

В процесі контрольного етапу дослідження студенти відмічали:

- Здається, що діалог з викладачем і однокурсниками був і раніше, але це був діалог з використанням завчених фраз, теорій, а своєї думки майже не було.
- Проведення діалогу культур вимагає від нас значно більше часу підготовки, обдумування, пошуку аргументів, вміння висловити свою думку, але це дуже цікаво, це розвиває нас як фахівців, розвиває вміння відстоювати свою соціальну позицію як психолога, як особистості, як професіонала.
- Ми почали вперше в такому діалозі замислюватись над психологічною проблемою, перебороти свою пасивність, млявість думки та мовлення.

Висновки. Отже, на основі проведеного культурологічно орієнтованого навчального діалогу можна стверджувати, що у майбутніх психологів формуються необхідні комунікативні здібності, підвищуються рівні внутрішньомовленнєвих висловлювань та їх зовнішніх проявів, комунікативна активність та інтенсивність діалогу, вміння аргументувати свою думку, користуватись свідомо психологічною термінологією, висловлювати свою думку, розуміти думку іншого, настрої, вміння зберігати стійке позитивне самопочуття в процесі спілкування та взаємодії з іншими; вміння аргументами, силою власної внутрішньої логіки переконувати іншу людину, демонструвати доступність і відкритість, конгруентність поведінки, оперативно надавати зворотний зв'язок, запобігати конфліктам і доцільно використовувати ту чи іншу стратегію розв'язання психологічної проблеми. Спостерігається значний розвиток культури мовлення і мислення, що виявилось в осмисленні психологічних проблем, самоаналізу якостей своєї особистості. Має місце розвиток самосвідомості в здійсненні мікро та макродіалогу, психологічного налаштування інформаційної та внутрішньо-мовленнєвої підготовки до діалогу, проектування в культурологічний текст своїх особистісних відкриттів, свого психологічного бачення проблеми. Підвищились показники комунікативної активності в діалозі, які раніше характеризувались дефіцитом умінь діалогічного спілкування. Відмічена позитивна динаміка розвитку психологічної культури спілкування за показниками когнітивного, комунікативного та особистісного компонентів, які включали гнучкість мислення, аргументованість

думки в діалозі, глибоке внутрішньомовленнєве продумування ходу діалогу, експресивність в діалозі, емоційну стійкість, самоконтроль та саморозвиток себе як психолога-фахівця.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
2. Баєв Б.Ф. Психологія внутрішнього мовлення / Б.Ф. Баєв. – К.: Вища шк., 1966. – 193 с.
3. Балл Г.О. Категорія культури: психолого-педагогічний аспект / Г.О. Балл // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №2. – С.1 -3.
4. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – М.: Художественная литература, 1979. – 412 с.
5. Библер В.С. На гранях логики культуры: книга избранных очерков / Владимир Соломонович Библер. – М., 1997. – 440 с.
6. Бубер М. Я и Ты / М. Бубер. – М.: Высшая школа, 1996. – 176 с.
7. Выготский Лев Семенович. Мышление и речь / Л.С. Выготский. – 5-е изд., испр. – М.: Изд-во «Лабиринт», 1999. – 352 с.
8. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации / Н.И. Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 154 с.
9. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К.: Вища школа, 1989. – 254 с.
10. Леонтьев А.Н. Человек и культура / А.Н. Леонтьев. – М., 1961. – 115 с.
11. Ломов Б.Ф. Общение и социальная регуляция поведения индивида / Б.Ф. Ломов // Психологические проблемы социальной регуляции поведения. – М.: Академия, 2003. – 295 с.
12. Максименко С.Д. Основи генетичної психології : навч. посіб. / С.Д. Максименко. – К.: НПЦ Перспектива, 1998. – 220 с.
13. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М.: Директ-Медиа, 2008. – 695 с.
14. Семиченко В.А. Психологія спілкування / В.А. Семиченко. – К.: «Магістр-8», 1998. – 152 с.
15. Соколов А.Н. Внутренняя речь и мышление / А.Н. Соколов. – М.: Просвещение, 1968. – 232 с.

16. Ушакова Т.Н. Проблема внутренней речи / Т.Н. Ушакова // Вопросы психологии. – 1985. – №2. – С. 23 – 35.
17. Флоренская Т.А. Диалог в практической психологии: наука о душе / Т.А. Флоренская. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 208 с.
18. Школа диалога культур. Идеи. Опыт. Проблемы / Под ред. В.С. Библера. – Кемерово: Алеф, 1993. -414 с.
19. Юсупов И.М. Психология взаимопонимания / И.М. Юсупов. – Казань: Татарское кн. изд-во, 1991. – 191 с.

The article examined theoretically and experimentally substantiated the role of inner speech in psychological culture of communication in future psychologists. The positive dynamics of psychological culture of communication in terms of cognitive, communicative and personal components include flexibility of thinking, argumentation of thought in dialogue, deep inner reflection speech course of dialogue, expressivity in dialogue, emotional stability, self-control and personal development of oneself as an expert psychologist.

Keywords: culturally-oriented educational dialogue, dialogical strategy training, professional development, dialogue communication, subject-subject relations in communication, the development of inner speech in dialogue.

Отримано: 8.10.2012 р.

УДК 316.655:316.776.4

І.С.Підгірна

Збагачення громадської думки: закономірності та критерії

У статті розглядається проблема процесу збагачення громадської думки. Підкреслюється значення правильної організації обговорення актуального питання. Вказуються правила, за якими воно має проводитися. Наводяться критерії адекватності інформації, що має бути представлена при збагаченні громадської думки, та когнітивні процеси, що супроводжують розширення образу об'єкта в уявленні людей. Аналізуються об'єктивні та суб'єктивні чинники формування образу об'єкта в уяві громадськості. До об'єктивних чинників віднесено характеристики середовища та інформації, що подається, до суб'єктивних – особистісні особливості громадян.